

Archeologisch vooronderzoek op de Korenmarkt (deel 2), Gent, (O.-VI.)

Marie-Anne Bru & Geert Vermeiren

OVERDRUK UIT:

Kroniek Archaeologia Mediaevalis, Gent, 2009, nr. 32, p. 101-108.

Archeologisch vooronderzoek op de Korenmarkt (deel 2), Gent, (O.-VI.)

BRU MARIE-ANNE & VERMEIREN GEERT

Met nog een klein onderzoek voor de noordgevel van de Sint-Niklaaskerk in het vooruitzicht, hebben de archeologen van de Dienst Stadsarcheologie in 2008 opnieuw zes vlakken (opgravingsvergunning 2007/195) uitgezet op de Korenmarkt, hartje Gent-centrum. Dit onderzoek werd voorafgegaan door reeds één opgravingsvlak in 2006 en vijf in 2007. Deze werkzaamheden, uitgevoerd met de medewerking van diverse andere stadsdiensten, kaderen in de volledige herinrichting van de centrumpleinen (Emile Braunplein en Korenmarkt) waarbij belangrijke delen van het archeologische bodemarchief verloren gaan. Door de precare ligging van de Korenmarkt, als knooppunt van verschillende circulatieassen, werden verschillende vlakken uitgezet in het kader van een bijzondere vraagstelling en rekening gehouden met een praktische organisatie.

Kerkhofmuur en kerkhof

Eén van de belangrijke vraagstellingen was waar de reeds aangetroffen noord-zuid lopende kerkhofmuur van de Sint-Niklaaskerk, de hoek naar het oosten zou maken richting Klein Turkije. Het noord-zuid lopende deel van de kerkhofmuur situeerde zich ongeveer 20 m ten westen van het westportaal van de Sint-Niklaaskerk en kon reeds over een lengte van 28 m opgetekend worden. De muur was opgebouwd uit mooi gehouwen blokken Doornikse kalksteen opgevoegd met beige kalkmortel en was ongeveer 0.60-0.70 m breed. De gemiddelde aanlegdiepte bevond zich op 4.98 T.A.W. en de muur was gemiddelde 2 m hoog bewaard. De muur vormde de grens tussen het areaal van de kerk ten oosten en de publieke ruimte van de Kleine Korenmarkt ten westen.

In Vlak G, ter hoogte van de hoek Korenmarkt-Klein Turkije werd de kerende muur, naar het oosten, van het kerkhof aangetroffen. De ligging van deze hoek en eerdere vaststellingen van een muur in Doornikse kalksteen in Klein Turkije, richting Goudenleeuwplein, doen vermoeden dat de huidige rooilijn van het bouwblok in Klein Turkije in de loop van de geschiedenis werd aangepast en meer richting Sint-Niklaaskerk is komen te liggen.

Waar de kerkhofmuur de hoek maakte richting Klein Turkije werd tegen en tegelijk over deze hoek een cirkelvormige constructie opgetrokken met breuksteen van Doornikse kalksteen en baksteenfragmenten, en opgevoegd met een beige kalkmortel (Fig. 1). De diameter bedroeg ca. 3.70 m. Het ronde volume had een bewaarde hoogte op 7.05 T.A.W. De onderkant van het torenvolume situeerde zich gemiddeld 1.75 m lager. Er waren 3 lagen opgaand muurwerk bewaard, de rest was fundering. De scheiding tussen beide zat op 6.65 T.A.W. In de fundering zijn dakpanfragmenten aangetroffen. De bouw van het ronde volume geschiedde in een zwart organisch pakket, waarbij de aftekening van een funderingsleuf niet zichtbaar was. Wat precies de betekenis van dit volume moet geweest zijn, is niet duidelijk. Het gegeven staat niet vermeld op de tot nu toe onderzochte historische bronnen en cartografie. Vanuit defensief oogpunt lijkt het enerzijds vreemd om een kerkhofmuur te versterken. Anderzijds kan het misschien gezien worden vanuit het standpunt dat kerken in de middeleeuwen als toevluchtsoord werden gekozen. Een ander idee zou een roepstoel kunnen zijn, doch daarvoor lijkt de toren te massief. Wanneer de toren werd aangelegd, is eveneens niet duidelijk.

De oorspronkelijke hoek van de kerkhofmuur werd pas zichtbaar na het deels wegbreken van het ronde volume. De scherpe hoek was hier duidelijk zichtbaar. Ter hoogte van de hoek werd een V-vormige opening aangetroffen, uitgespaard in de dikte van de muur. Het gaat hier vermoedelijk om de restant van een kijkspleet.

Binnen het areaal van deze hoek van het kerkhof werd een oost-west lopend afwateringskanaaltje aangetroffen. Het ging om een constructie van ca. 2 m lengte in Doornikse kalksteenfragmenten met een groenachtige kalkmortel. Tussen beide “randen” in waren grote platte platen Doornikse kalksteen aangebracht. De hellingsgraad verliep van west naar oost. Binnen het kerkhof werd tegen de oostzijde van de noord-zuid lopende kerkhofmuur een rechthoekige constructie (0.60 x 0.85 x 1.50 m) bestaande uit Doornikse kalksteen en baksteen aangetroffen waarbij voor de aanleg een deel van de kerkhofmuur werd weggebroken. Misschien moet de betekenis hiervan gezocht worden in het kader van het kanaaltje.

Tevens werden in deze zone diverse houten palen en balken aangetroffen waarvan de functie niet altijd erg duidelijk is, maar misschien wijzen in de richting van een knuppelweg. Eén van de balken lag voor de westzijde van de kerkhofmuur op kleine fragmenten Doornikse kalksteen in een zwarte organische laag, en werd mee ondersteund door 2 verticaal geplaatste balken. Ook ten zuiden van het afwateringskanaaltje lag een houten balk eveneens tegengehouden door fragmenten Doornikse kalksteen en een verticaal houten paaltje.

Zwart humeus pakket

In vlak G, zowel binnen de kerkhofmuren als er net buiten, blijken de structuren aangelegd in een zwart humeus pakket. Dit humeuze pakket bevatte, afhankelijk van de plaats, meer of minder leer, aardewerk, dierenbeenderen, visgraten en plantaardig materiaal. Buiten de toren startte het pakket op 6.91 T.A.W. Er werd een uitgebreide staalname gedaan, waarbij een deel wordt uitgezeefd tot op 0.5 mm maaswijdte en een deel bewaard voor later natuurwetenschappelijk onderzoek (Fig. 2). Deze staalname gebeurde over een diepte van ca. 2 m, doch de onderkant van het zwarte pakket kon door boren pas 1.5 m dieper geattesteerd worden waarna blauw zand volgde. Binnen dit pakket werd een laagje plantaardige resten aangetroffen die duidelijk geel kleurden in het zwarte profiel. Waarschijnlijk gaat het om wouw, een verfmiddel dat eveneens bij de meer noordelijke opgravingen in 1998 is aangetroffen.

Binnen de noordwesthoek van het kerkhofareaal werd een gelijkaardige staalname gedaan. De laag startte hier op 5.70 T.A.W.; de onderkant werd 70 cm lager bereikt. Binnenin dit zwarte pakket waren wel talrijke lensjes van groen zand aanwezig. In een voorzichtige conclusie kan gesteld dat het oorspronkelijke landschap op deze plaats een nogal steile duik nam. Waarschijnlijk gaat het hier om de oever van een voormalige Scheldearm ter hoogte van wat nu de Korenmarkt is. Tijdens de storting van het zwarte pakket, waarvoor nog geen eensluitende verklaring kan gegeven worden, moet dit nog af en toe overspoeld geweest zijn, te lezen van de groene zandlenzen in het zwarte pakket.

Naar analogie met het onderzoek in 2007 (vlak C) werd ter hoogte van de Post Plaza, maar deze keer meer naar het noorden, een vlak uitgezet (vlak J) specifiek met de bedoeling om opnieuw de zwarte laag te bemonsteren. De dikte van het pakket, evenals de diepte van de vroegere bodem zouden een beeld kunnen geven van het oorspronkelijke landschap. Er werd op twee plaatsen in het vlak bemonsterd. In de zuidwestelijke hoek bevond het zwarte

organische pakket zich onder een dik pakket korrelig grijsbeige zand met kalkfragmenten (7.16-7.00 T.A.W.) en eindigde het 1.5 m lager op de vaste zandige moederbodem. Binnenin dit zwarte pakket dook plaatselijk opnieuw groen zand op tegen het noord- en westprofiel, als was tijdens de ophoging het pakket overspoeld geraakt. In de zuidoostelijke hoek van het vlak werd eveneens een staalname uitgevoerd. Hier bevond zich het zwarte pakket onder een niveau met Doornikse kalksteenfragmenten met een zandig laagje boven (7.15-6.87 T.A.W.). Waarschijnlijk gaat het hier om een soort van werk/looptniveau, aangebracht als stabiele ondergrond bovenop het zwarte organische pakket. Het zwarte pakket is over een diepte van 1 m verzameld waarna het eerste groene zand opdook. Het was niet mogelijk om uit te sluiten of dit om de oorspronkelijke moederbodem ging, dan wel om een afzettingsslaag.

In conclusie kan gesteld worden dat we nog steeds niet over voldoende informatie beschikken om een duidelijke aflijning van de eventuele vroegere Leie-arm voorop te stellen. Tot nu toe hadden we het vermoeden dat de westelijke zijde van de Korenmarkt eigenlijk een eiland tussen twee armen was. Met deze reden werd ook het vlak J aan de noordzijde van de Post Plaza uitgezet. De dikte van het zwart pakket toonde echter aan dat we zeker nog niet in de buurt van een eventuele oever zaten.

Huizen tegen de Sint-Niklaaskerk en een eerste massief

In de vlakken F en K, voor en tegen de noordhoek van het westportaal van de Sint-Niklaaskerk, werden al snel de keldermuren aangetroffen van wat eens de huisjes waren tegen de kerk. Deze twee, in oorsprong 17de-eeuwse huisjes hadden beide een kelder in baksteen. De meest zuidelijke kelder (vlak F), was opgebouwd met bakstenen van 25/25.5 x 11.5/12 x 5 cm. Bij deze kelder werd de noordelijke en westelijke muur onderzocht. De westmuur was ongeveer 53 cm breed en was aan de binnenzijde bepleisterd. In de noordwesthoek van de kelder zat een opening. Aan de binnenzijde kende de muur drie bakstenen versnijdingen die aangelegd waren op een oudere constructie in Doornikse kalksteen. Een deel van deze constructie maakte een uitsprong naar het oosten. Er waren geen sporen meer van de vloer van de kelder, doch deze zat, af te lezen van de bepleistering en de versnijdingen, op 6.30 T.A.W. Voor wat betreft de noordmuur kon de volledige breedte niet achterhaald worden, doch deze bedroeg minimum 35 cm. Een eerste versnijding werd vastgesteld op 7.40 T.A.W. Dit komt overeen met de opening in de noordwesthoek van de kelderruimte. Ook deze muur was langs de binnenzijde bepleisterd en kende drie versnijdingen. De bakstenen muur rustte ook hier op een oudere muur in Doornikse kalksteen die tegen de westgevel van de kerk was gebouwd. De onderkant van deze natuurstenen muur zat op 5.47 T.A.W. De oostmuur van de kelderruimte bestond uit de fundering van de westgevel van de Sint-Niklaaskerk. Deze fundering was opgebouwd uit Doornikse kalksteen en net zoals de bakstenen muren bepleisterd. Op de scheiding fundering-opgaand muurwerk zaten tevens baksteenfragmenten. Onder wat het vloerniveau van de kelder moet geweest zijn, was de fundering onregelmatig en opgevoegd met beige kalkmortel.

De buitenzijde van de westmuur bestond uit een witstenen parement voorzien van een zestal versnijdingen van ca. 10 cm breed. Het betreft hier een zorgvuldig opgemetseld parement met mooi gehouwen blokken witte natuursteen, die duidelijk de bedoeling hadden om gezien te worden. Al deze versnijdingen liepen in het zuiden tegen en over in een vierkante constructie in witsteen die als een steunbeer moet gezien worden (Fig. 3). Onder dit parement, en als fundering van de westmuur werd opnieuw Doornikse kalksteen aangetroffen. Deze fundering manifesteerde zich door een versnijding van ca. 23 cm breed. Dit deel hoorde bij de

constructie in Doornikse kalksteen, opgetekend aan de oostzijde van de keldermuur. De onderkant van deze massieve muur kon aan de westkant niet vastgesteld worden.

Ter hoogte van de steunbeer met witstenen parement kon vastgesteld worden dat deze op zijn beurt tegen een massief in Doornikse kalksteen (in het zuiden) stond. Het geheel was opgetrokken in Doornikse breuksteen opgevoegd met beige kalkmortel. De hoogst bewaarde hoogte was 7.12 T.A.W., de onderkant was niet te achterhalen.

Binnen de kelderruimte in vlak F werden onder het niveau van de funderingen resten teruggevonden van menselijke begravingen. Eén individu genoot extra aandacht aangezien het west-oost georiënteerde lichaam de onderbenen onder de fundering van de kerk had. Het ging om een kistbegraving met het skelet in goede staat op 5.84 T.A.W. De C14-datering plaatst het skelet tussen het midden van de 11de eeuw en het midden van de 12de eeuw, ruim een eeuw vóór de veronderstelde gotische bouwcampagne van de kerk (Fig. 4).

De witstenen bouwdelen in vlak F waren in het noorden verder te volgen in vlak K waarbij deze eveneens hergebruikt waren binnen een tweede kelderruimte van het hoekhuisje tegen de noordwesthoek van de Sint-Niklaaskerk. Op de kop van de noord-zuid lopende muur in natuursteen zat eveneens een steunbeer. Het parement bestond uit blokken witsteen rond een kern in Doornikse kalksteen. De naar het oosten lopende aansluitende muur had twee witstenen versnijdingen die bij de bouw van de kelder en vermoedelijke beerput van het noordelijk gelegen 17de-eeuwse huisje, opgemetseld werden met bakstenen als extra binnenparement om de beerput minder doorlaatbaar te maken. Onder de witstenen muur zaten nog drie versnijdingen in Doornikse kalksteen. De onderkant van de muur zat op 5.45 T.A.W. Met deze gegevens kon reeds een gedeelte van een structuur afgelijnd worden. Door de opbouw met mooi gehouwen witte natuursteen en het gebruik van steunberen, is het duidelijk dat het hier gaat om een structuur met een representatieve functie. Het vermoeden rijst dat het hier eventueel om een voorgebouwd westportaal gaat.

De kelder die integraal binnen vlak K opgegraven werd, bestond uit een smalle rechthoekige beerput (2.42 x 1.14 m, binnenruimte) (zie hierboven) met een uitsparing in het westen (1.46 x 0.4 m) en een rechthoekige kelderruimte in het noorden. Binnen de beerput hadden de bakstenen muren (22 x 10/10.5 x 5.5 cm) een parement van bakstenen van 16 x 6.5 x 4.5 cm en waren vervolgens gecementeerd. De zuidzijde van deze beerput omvat de hoger besproken oudere natuurstenen constructies. De noordzijde van de beerput was tevens de scheidingsmuur met de eigenlijke kelderruimte in het noorden. De oostmuur van de kleine ruimte was tevens de westgevel van de Sint-Niklaaskerk met eveneens een bakstenen parement voor en ruimte voor het stortgat. De vloer bestond uit drie op elkaar liggende lagen baksteen met veel kalkmortel, waarschijnlijk om het grondwater tegen te houden. Onder dit vloerniveau zat de zuidelijke zijde van het hoger besproken massief evenals het kerkhofpakket behorende bij de Sint-Niklaaskerk.

De noordelijke kelderruimte (Fig. 5) was rechthoekig van vorm, met de lange zijden in het oosten (4.43 m, binnenruimte) en het westen (4.13 m). De noordelijke muur (2.74 m lengte, 7.64 T.A.W.), opgebouwd met bakstenen van 24.5 x 11.5/12 x 5 cm, kende een latere uitsparing voor een raam. De uitsparing was in bakstenen van 22.5/23.5 x 10/10.5 x 5/5.5 cm. De dorpel aan de binnenzijde was in Doornikse kalksteen en er was een afvoer voor water voorzien. In het raamtablet in Doornikse kalksteen waren de gaten van de diefijzers nog zichtbaar. In de noordwestelijke hoek van de kelderruimte was een schouw bewaard in baksteen met formaat 23/23.5 x 10.5 x 5 cm. Deze schouw was later ingebracht en met een

gelijkaardige bepleistering afgewerkt. De westelijke muur van de kelderruimte was opgetrokken uit gerecupereerde bakstenen en fragmenten Doornikse kalksteen en was niet ingewerkt in de noordelijke muur. De fundering werd opgemetseld tegen de wand van de bouwsleuf, wat het onregelmatige karakter van de buitenzijde verklaart. Het was niet mogelijk om het baksteenformaat te herkennen door de vele recuperatie. Op ca. 40 cm ten zuiden van de schouw zat ook in deze muur een rechthoekige opening voor een keldervenster. De buitenzijde van de raampartij kende een schuin aflopende muur naar onder toe en eindigde op een verzonken deel van de bakstenen muur, afgewerkt met tegels en een afwateringsopening. In de vloer van de kelder, ter hoogte van de uitsparing zat een bepleisterd putje (56 x 26 cm), afgedekt met een houten deksel met een metalen ring (6.22 T.A.W.). Waarschijnlijk ging het hier om een sterfputje. Onder de vensteropening en net ten zuiden van het putje zat een bakstenen constructie die vermoedelijk verband houdt met een later geplaatste lavabo. Deze constructie had nog enkele geglazuurde tegels en stond in rechtstreekse verbinding met een ten westen van de kelder gelegen bakstenen rioleringsput. De zuidelijke muur (2.59 m lengte) was de scheidingmuur met de hoger besproken beerput. Deze bakstenen muur was aan de binnenzijde net als de andere muren bepleisterd met een grijsblauwe beschildering. Tevens waren er twee uitsparingen van ca. 5 cm breedte op 50 cm van elkaar; aangebracht over de volledige hoogte van de muur en die waarschijnlijk verband houden met een aangebracht rek. Tevens waren er in deze muur diverse metalen haken aangebracht. De oostelijke muur was gedeeltelijk onder de steunbeer van de noordwestelijke hoek van de Sint-Niklaaskerk gemetseld en had een hol verloop. Er was eveneens een uitsparing van ca. 5 cm breed, waar ter hoogte van de vloer nog de restanten zichtbaar waren van een bakstenen muurtje. Tevens was er duidelijk een uitsparing in de muur zichtbaar daar waar de trap moet geweest zijn. Deze klom van zuid naar noord. De vloer van de kelderruimte bestond uit tegels in Doornikse kalksteen met verschillende afmetingen (ca. 6.15 T.A.W.). Het overgrote deel waren tegels van 15 x 15 cm, de andere schommelden rond de buurt van 30 x 30 cm.

Een tweede massief

Bij het verwijderen van de keldervloer werd een groot vierkant massief, opgebouwd met Doornikse kalksteen en beige kalkmortel, aangetroffen (Fig. 6). In noordzuidelijke richting bedroeg de totale lengte 3.35 m. In westoostelijke richting was er geen volledige lengte meetbaar (minimaal 2.21 m), daar de oostelijke aflijning deels onder de noordwesthoek van de Sint-Niklaaskerk zit. Aangezien het massief direct verscholen zat onder het vloerniveau van de kelder (ca. 6.15 T.A.W.), was er weinig ruimte voor onderzoek. Aan de noordzijde was een ca. 10 cm brede versnijding op te tekenen op 5.93 T.A.W. Wat de betekenis van deze constructie was, is vooralsnog niet duidelijk.

Fig. 1: De ronde toren over de hoek van de kerkhofmuur (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 2: Staalname in het zwarte humeuze pakket (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 3: Zicht op de steunbeer met witstenen parement (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 4: Kistbegraafing met de benen onder de fundering van de westgevel van de Sint-Niklaaskerk (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 5: De kelderruimte van het huisje op de noordwest hoek van de Sint-Niklaaskerk (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 6: Massief in Doornikse kalksteen onder de keldervloer (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Fig. 7: Het 25 m² grote massief in Doornikse kalksteen (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie)

Een derde massief in Doornikse kalksteen

Voor de toegang van het westportaal van de kerk werd in de vlakken E, F en H een derde massief in natuursteen aangetroffen (ca. 7.17 T.A.W.). Het was opgebouwd uit grote blokken Doornikse kalksteen en opgevoegd met een beige kalkmortel. De totale lengte langs noord-zuid zijde bedroeg ca. 5.50 m, in west-oost richting ca. 5.40 m, wat de totale oppervlakte op meer dan 25 m² brengt (Fig. 7). Aan de oost- en westzijde werden één of twee versnijdingen aangetroffen. In het zuiden was de ca. 25 cm brede versnijding op 6.25 T.A.W. de overgang tussen fundering en opgaand werk. Enkel aan de zuidkant kon de onderkant van het massief opgemeten worden op 5.81 T.A.W, op de overgang naar de gele zandige moederbodem.

Bovenop en naast het massief werd het kerkhofpakket van de Sint-Niklaaskerk aangesneden. Uit het profiel aan de zuidzijde kon afgelezen worden dat het massief met een funderingsleuf aangelegd was in een bruin pakket, dat vervolgens verder opgevuld was met een bruin pakket met zandige partikels. Hier bovenop was een grijsgroene nivelleringslaag aangebracht, die het vermoedelijke looppniveau moet geweest zijn van waarop het opgaande werk van het massief was gemetseld. Het massief was eerst grotendeels afgebroken met een puinlaag van geelbeige kalkmortel met fragmenten Doornikse kalksteen, vertrekkende van het resterende deel, als resultaat, waarboven en waarin vervolgens het kerkhofpakket was aangebracht. Eén van de skeletten onderaan het kerkhofpakket werd door middel van C14-datering in de 14de eeuw geplaatst, wat het vermoeden dat het massief van vóór de bouw van de gotische kerk was, bevestigt. Wat de betekenis en functie van dit massief is geweest, is niet duidelijk. Bij onderzoek naar een eventuele tegenhanger aan de andere zijde van het westportaal is er geen nieuw massief aan het licht gekomen, waardoor de interpretatie nog moeilijk is.

Een tweede kerkhofmuur?

Ten westen van het massief werd in vlak H een noord-zuid lopende baksteenmuur aangetroffen (7.24 T.A.W.) opgebouwd met stenen met formaat 25/25.5 x 11.5 x 6/6.5 cm en opgevoegd met beige kalkmortel. De onregelmatige fundering bestond uit baksteen en Doornikse kalksteenfragmenten. De oostzijde kende een ca. 12 cm brede onregelmatige versnijding in Doornikse kalksteen. Waarschijnlijk was dit een tweede kerkhofmuur van nadat het kerkhofareaal werd verkleind (1516) waarvan in historische bronnen melding wordt gemaakt. Deze muur bevond zich op ongeveer 12.50 m van de westgevel van de Sint-Niklaaskerk.

De westzijde van de noord-zuid lopende muur was in een latere fase gedeeltelijk bepleisterd en moet de binnenzijde van een ruimte geweest zijn, afgebakend in het zuiden door een ingewerkte bakstenen muur. De afgebakende ruimte had een vloer van tegels in baksteen met formaat 19/20 x 19/20 cm (6.53 T.A.W.). De noordelijke afbakening van de ruimte gebeurde door een brede oost-west georiënteerde muur. Deze muur was duidelijk onderdeel van een oudere constructie gezien deze overbouwd werd door de hierboven vermelde kerkhofmuur. Opvallend is dat het om een in oorsprong losstaande constructie ging, waarbij geen kerende muren zijn geattesteerd. Zijn oorspronkelijke functie was niet te achterhalen. De fundering van deze constructie bestond uit bakstenen van 26 x 10? x 5.5 cm. Het geheel was opgevoegd met beige kalkmortel. Aan de noordzijde bezat deze constructie drie versnijdingen. Deze waren 12 cm breed. Het opgaande muurwerk bestond voornamelijk uit Doornikse kalksteen en een weinig baksteen. De zuidzijde maakte deel uit van de ruimte met rode tegels en was voorzien van bepleistering. De oostzijde kwam tot net voor het grote massief in Doornikse kalksteen en was niet in één vlak gebouwd. Zo waren er achtereenvolgens van laag naar hoog de fundering in Doornikse kalksteen, een dieper liggend deel in baksteen en opnieuw een uitkragend deel in Doornikse kalksteen. Parallel met de oorspronkelijke tweede kerkhofmuur werd meer naar het westen een deel van een onregelmatige bakstenen muur aangesneden die misschien een tussenliggende ruimte afsloot.

In de weinige niet bebouwde zones in vlak H, werden zowel binnen als buiten de tweede bakstenen kerkhofmuur verschillende begravingen aangesneden. Alle individuen hadden het hoofd in het westen, de voeten in het oosten. Het ging quasi telkens om kistbegravingen zowel van volwassenen als kinderen.

2009

In 2009 staat nog een beperkt vooronderzoek op het programma ten noorden van de voormalige huisjes tegen de noordgevel van de Sint-Niklaaskerk. Vervolgens starten vanaf april 2009 de eigenlijke heraanlegwerken van de Korenmarkt, waarbij nog een dwarsdoorsnede op het plein gepland staat. Momenteel worden reeds leidingen herlegd en bij werfcontroles ter hoogte van de Veldstraat-Cataloniëstraat werden restanten van voormalige bouwblokken aangesneden.